

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 23 - Nummer 1

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.
Gevestigd in Perron 3 Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creijl, voorzitter
- Secretaris: Henri Oosterveen
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans (lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijkstraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijkstraat 4c
5249RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vernoemd of bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 23 - NUMMER 1 MAART 2013

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i>	Voorwoord 2
<i>Michiel van Heumen</i>	De eerste Bouwverordening van de gemeente Rosmalen (1905) 2
<i>Henk de Werd</i>	Piet Engels, Kunstschilder te Rosmalen 12
<i>Henk de Werd</i>	Historisch! 15
<i>Huber van Werkhoven</i>	De familie Wijns 16
<i>Wil Smulders</i>	Naar uniformiteit in Rosmalen 20
<i>Redactie</i>	Rusmollese portretten (15) Miet van Kessel-van der Donk 22
<i>Michiel van Heumen</i>	Naar aanleiding van 'Foto Onbekend 3' 25
<i>Harry Coppens</i>	Voor u gehoord 65 26
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	28

Foto omslag:

Gezicht op Rosmalen met Lambertuskerk, gezien vanuit het noordoosten. Aquarel uit 1815, gemaakt door een zekere P. Testas en ondergebracht in de Brabant-Collectie van de Universiteit van Tilburg.

P. Testas is Mr. Pieter Testas (1799 – 1866) of diens vader Mr. Pieter Hendrik Testas (1761 – 1819), beiden uit Amsterdam. Laatstgenoemde was getrouwd met een dochter van de Rosmalense dorpssecretaris Johan Adriaan Esser. Deze familielatie verklaart het bestaan van een aantal vroeg 19e-eeuwse aquarellen van Rosmalen van de hand van Testas, aanwezig in de Brabant-Collectie

Voorwoord

In ons heemhuis bevindt zich een schilderij van de Rosmalense schilder Piet Engels. Navraag leerde de redactie dat veel van onze lezers deze man persoonlijk kenden. Henk de Werd verdiepte zich wat meer in zijn geschiedenis. Redactielid Michiel van Heumen weet heel goed de weg in oude archieven en neusde rond in oude bouwvergunningen, met uitgebreide voorbeelden. Huber van Werkhoven is filatelist. Hij publiceerde in het blad van de filatelistenvereniging 's-Hertogenbosch en zijn verhaal over de familie Wijns is interessant genoeg om –uiteraard met zijn toestemming- over te nemen. In de serie Rusmollese Portretten een verhaal over Miet van Kessel-van der Donk, wie kent haar niet? Wil Smulders leert ons over de kalender en de gevolgen voor Rosmalen. Voor U gehoord doet ons allemaal weer glimlachen, en zo hoort het bij het lezen van Rosmalla!

De redactie.

De eerste Bouwverordening van de gemeente Rosmalen (1905)

Michiel van Heumen

Deel 1

Inleiding

In de 19^e eeuw was de huisvesting voor de arbeidende klasse bijzonder ellendig. Vooral in de steden die als gevolg van de industrialisatie snel groeiden, ontstonden bizarre toestanden. Gemeenten bleven onder invloed van de liberale sfeer gedurende een groot deel van die eeuw passief op het terrein van de volkshuisvesting. Pas aan het einde van de 19^e eeuw ontstond er een kentering. In brede kringen werd de behoefte gevoeld aan de totstandkoming van een Woningwet, die de overheid in staat moest stellen actiever te worden op het terrein van het woningvraagstuk. In 1901 werd –na een wetprocedure van twee jaar- middels het Staatsblad de Woningwet de wereld ingeworpen. Uitgangspunt van de wet was vergaande decentralisatie. De gemeentebesturen hadden de eerste verantwoordelijkheid en moesten o.a. een bouwverordening maken.

De eerste aanzet tot het opstellen van een dergelijke verordening in Rosmalen werd gegeven door de Ge-

zondheidscommissie in Boxtel. Bij brief van 5 december 1903 zond de Commissie het gemeentebestuur een concept-verordening die was ontworpen door de *administratieve vereniging voor Eindhoven en omstreken*. Deze zou als leidraad kunnen worden genomen, zo gaf de Gezondheidscommissie in overweging. Binnen een week na binnenkomst van de brief werd een ontwerp-bouwverordening al in de vergadering van B&W behandeld. Het leidt daarom geen twijfel dat het concept van de *administratieve vereniging* zonder veel omhaal is overgenomen. Volledige zekerheid daaromtrent hebben we echter niet, aangezien het Eindhovense concept noch het (eerste) Rosmalense ontwerp bewaard zijn gebleven. In de daaropvolgende raadsvergadering van 18 december werd de ontwerp-verordening aan de raad aangeboden. Het wachten was vervolgens op het ter zake gevraagde advies van de Gezondheidscommissie. Dat advies kwam af op 15 februari 1904 – ook de inhoud hiervan konden we helaas niet achterhalen, aangezien het evenmin bewaard is gebleven in het archief van het Rosmalense gemeentebestuur, terwijl het archief van de Gezondheidscommissie Boxtel niet meer aanwezig is. De volgende stap liet nu niet lang op zich wachten: de gemeenteraad stelde

Adrianus Kusters (1858-1931), bouwkundige, en Arnoldina Kusters-van Oosterhout met hun dochter Mina. De foto is genomen voor hun woning aan de Dorpsstraat, later café van Harrie en Mina Kusters en weer later café De Pomp. Nu is daar een schoenzaak gevestigd.

in zijn vergadering van 10 mei 1904 met algemene stemmen de Bouwverordening vast.

De provincie kwam vervolgens in beeld om goedkeuring te verlenen, maar in deze hogere bestuurslaag stopte de procedure. Het College van Gedeputeerde Staten (GS) vroeg de betrokken Inspecteur voor de Volksgezondheid om een advies. Zijn antwoord liet bijna een jaar op zich wachten! Hij kwam op 10 maart 1905 met een aantal wenken van de woninginspecteur, die GS vervolgens twee weken later doorstuurden aan B&W van Rosmalen, met verzoek de Bouwverordening overeenkomstig te wijzigen en aan te vullen. (Het wordt eentonig, maar helaas ook is het advies van de woninginspecteur in het archief van het provinciebe-

stuur noch in het archief van het gemeentebestuur bewaard gebleven.)

De gemeenteraad van Rosmalen heeft de wijzigingen overgenomen en dienovereenkomstig de Bouwverordening opnieuw vastgesteld in zijn vergadering van 2 juni 1905. Het provinciebestuur gaf nu wel groen licht: de verordening werd op 8 juni d.a.v. goedgekeurd.

De Bouwverordening regelde ook de procedure, vorm en inhoud met betrekking tot bouwvergunningen. In de inventaris van het archief van de gemeente Rosmalen (1996), gemaakt door wijlen archivaris Jan Mikkers, worden bouwvergunningen vermeld vanaf het jaar 1906. In het notulenboek van B&W van Rosmalen

worden eerst met de vergadering van 28 maart 1907 aangevraagde bouwvergunningen behandeld (in de lijst van bouwvergunningen in de inventaris van Mikkers de nummers 12 e.v.). Ongeveer tezelfdertijd heeft de gemeente Rosmalen een plaatselijke bouwkundige aangesteld, die moest onderzoeken of bestaande woningen aan de bepalingen van de Bouwverordening voldeden en of nieuw te bouwen woningen aan de gestelde eisen voldeden alvorens vergunning kon worden verleend. De gemeenteraad stelde hiertoe in zijn vergadering van 16 april 1907 Adrianus Kusters aan.

Adrianus Kusters (1858-1931) was de zoon van een Berlicumse timmerman, die zich met zijn trouw in 1891 in Rosmalen vestigde. We zouden hem als dorpsarchitect kunnen omschrijven.. Van hem is een register bewaard gebleven (in kopie vroeger aanwezig bij het streekarchivariaat Langs Aa en Dommel, thans bij het Stadsarchief 's-Hertogenbosch), waarin hij alle werkzaamheden heeft aangetekend, met inbegrip van de financiën.

De beloning voor zijn werk als controleur voor de woningbouw, werd gelijktijdig bij zijn aanstelling vastgesteld:

- een nieuw te bouwen huis f 5,-
- verbouwen of bijbouw f 2,50
- een bestaande woning f 0,25.

Dat alle begin moeilijk is, blijkt ook wel bij deze Bouwverordening. De hierboven al genoemde Gezondheidscommissie moest na een bezoek aan de gemeente in 1908 vaststellen dat geen van de nieuw gebouwde woningen aan de eisen van de Bouwverordening voldeden.

Zelfs bij twee nieuwgebouwde woningen waarvan Kusters de architect was, was niet de hand gehouden aan de geldende verordening. Het oordeel van de Commissie was dan ook scherp: "Waar de controleering der bouwverordening is opgedragen aan iemand die zelf de bepalingen der bouwverordening niet opvolgt, is het niet te verwonderen, dat de woningtoestanden in Uwe gemeente zeer veel te wensen overlaten."

Het aanstellen van een controlerend iemand die tegelijkertijd zijn eigen werk moet beoordelen, is voor onze 21ste eeuwse begrippen een vreemde en ongewenste zaak.

Om een bekende beeldspraak te gebruiken: het is als de slager die zijn eigen vlees keurt.

In hoeverre Adrianus Kusters zijn tekortkomingen heeft goedge maakt en of aan de Bouwverordening in latere jaren wel strikt de hand gehouden is, hebben wij niet nagegaan.

Bronnen en literatuur

Stadsarchief 's-Hertogenbosch

Archief gemeente Rosmalen 1811-1936, inv.nr. 11 (notulen gemeenteraad 1903-1912), vergaderingen 18 december 1903, 17 februari 1904, 10 mei 1904, 2 augustus 1904, 16 april 1905, 2 juni 1905 [tekst Bouwverordening], 21 juli 1905, 16 april 1907; inv.nr. 16 (notulen B&W 1882-1911), vergaderingen 15 december 1903, 28 maart 1907; inv.nr. 1063 (bouwverordeningen 1905-1935).

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), 's-Hertogenbosch.

Archief Provinciaal bestuur Noord-Brabant 1814-1920 (toegang 17), inv.nr. 7467 (agenda, tevens register van notulen 1904, 2^e kwartaal), vergadering 19 mei 1904 (nr. 79); inv.nr. 7470 (agenda, tevens register van notulen 1905, 1^e kwartaal), vergadering 23 maart 1905 (nr. 4); inv.nr. 7471 (agenda, tevens register van notulen 1905, 2^e kwartaal), vergadering 28 juni 1905 (nr. 117).

Will Croonen, Adrianus Kusters, bouwkundige te Rosmalen, 1858-1931, in: Rosmalla, jrg. 1(1990-1991) nr. 2(april 1991), p. 18-23.

W. Croonen, A. Kusters, bouwkundige te Rosmalen, in: Rosmalla, jrg. 1(1990-1991) nr. 4(september 1991), p. 11.

Jo Versteijnen en redactie, Aanvragen en vergunningen voor hinderwet, in: Rosmalla, jrg. 22(2012) nr 3 (september), p. 15-18.

Tekst Bouwverordening

De Raad der Gemeente Rosmalen,

Gehoord de Gezondheidscommissie zetelende te *Boxtel*, advies van den 15 Februari 1904 N° 188.

B E S L U I T :

Vast te stellen de volgende Verordening:

BOUWVERORDENING tot uitvoering der Woningwet.

HOOFDSTUK I.

Voorschriften bij het oprichten van gebouwen.

AFDEELING I.

Plaatsing van de gebouwen ten opzichte van den openbaren weg van elkander.

ARTIKEL 1.

Het is verboden:

- 1°. eene straat aan te leggen, anders dan ter plaats, volgens de afmetingen, in de richting en ter hoogte door den Gemeenteraad te bepalen of goed te keuren;
- 2°. waar aan eene straat wordt gebouwd, te bouwen, anders dan hetzij aan de inwerkingtreding dezer verordening bestaande straten, hetzij aan straten, onder 1° bedoeld, hetzij aan grond, door den Gemeenteraad aangewezen om voor openbare straat te worden bestemd;
- 3°. te bouwen of de grondslagen van gebouwen, gevels, muren, schuttingen, hekken, palen of andere afsluitingen te maken, anders dan met inachtneming van de door Burgemeester en Wethouders, in verband met het bepaalde bij art. 2, aangewezen rooiing. Onder bouwen aan straten is begrepen het bouwen op zoo danige wijze, dat zich tusschen het perceel en de straat eene open ruimte of tuin

bevindt van ten hoogste 10 Meter diepte. Door Burgemeester en Wethouders kan verder in bijzondere gevallen vrijstelling worden gegeven van de verbodsbepaling, sub 2°. omschreven, onder de daarbij te stellen eischen.

ART. 2.

Het is verboden binnen den afstand van 3 M. langs de straat eenig gebouw op te richten, gevels, muren, schuttingen, hekken, palen of andere afsluitingen te maken, anders dan in de rooilijn door Burgemeester en Wethouders, naast de zijde van de straat, aangewezen.

ART. 3.

Nieuwe straten moeten eene breedte van ten minste 8 M. hebben.

ART. 4.

Het is verboden balkons, erkers en dergelijke over de straat te doen uitsteken. Bij straten van meer dan 8 M. breedte zijn zij geoorloofd, mits hooger dan 4 M. boven den beganen grond gelegen en niet verder uitstekend dan 1 M.

ART. 5.

Onder straten worden in deze verordening verstaan alle in de gemeente gelegen openbare straten, en voetpaden met inbegrip der bermen.

ART. 6.

Bij elke woning moet onmiddellijk daaraangrenzende opengelaten worden eene open ruimte (plaats, tuin of erf), waarvan de oppervlakte ten minste $\frac{1}{3}$ gedeelte bedraagt van de oppervlakte van de woning.

Wanneer twee woningen of eene woning en een gebouw van elkander staan moet de afstand minstens 0.50 M bedragen.

Indien de opening tusschen twee gebouwen, naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders, zoo weinig bedraagt, dat zuivering onmogelijk is, dan moet deze

opening boven worden afgedekt.

Bedraagt de afstand minder dan 3 M., dan worden de lichtramen in de muren aan deze ruimte grenzende niet medegerekend bij de oppervlakte bedoeld in art. 42, 1e lid dezer verordening.

In elk bijzonder geval kan van het bepaalde in de 1ste, 2e en 3e alinea van dit artikel door Burgemeester en Wethouders ontheffing worden verleend onder de daarbij te stellen eischen.

AFDEELING II.

Hoogtepeil van den vloer der benedenwoonvertrekken en hoogte van gebouwen.

ART. 7.

De bovenkant van den vloer der benedenwoonvertrekken mag niet lager gelegen zijn dan 0.15 M. boven den kruin der aangrenzende straat of indien het gebouw verder dan 10 M. van eene straat verwijderd is, boven den aangrenzenden beganen buitengrond.

Met toestemming van Burgemeester en Wethouders en onder door hen te stellen eischen kan hier worden afgeweken.

ART. 8.

Gebouwen binnen den afstand van 10 M., mogen tot aan de goot of kroonlijst van het dak niet hooger dan anderhalfmaal de breedte der straat, te meten van huis tot huis, worden opgetrokken.

In elk bijzonder geval kan hiervan door Burgemeester en Wethouders ontheffing worden verleend onder de daarbij te stellen eischen.

Het verzoek tot ontheffing wordt gedurende twee weken ter secretarie ter inzage van een ieder gelegd, en die nederlegging wordt door den Burgemeester op gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekendgemaakt.

ART. 9.

De hoogte van een gebouw wordt gemeten van uit den aangrenzenden beganen buitengrond tot aan de hoogstgelegen goot of kroonlijst van het dak.

AFDEELING III.

Afmetingen der ter bewoning in te richten vertrekken en van trappen en portalen.

ART. 10.

De oppervlakte binnen de omtrekmuren van elke in een gebouw te maken woning, zonder verdieping, moet tenminste 25 M² bedragen.

ART. 11.

Elk tot bewoning bestemd gebouw zal ten minste twee vertrekken moeten bevatten.

ART. 12.

In elke woning moet ten minste één woonvertrek aanwezig zijn met eene oppervlakte van ten minste 12 M²., tusschen de muren gemeten, na aftrek van alle betimmering, terwijl elk der andere vertrekken eene oppervlakte van ten minste 6 M²., tusschen de muren gemeten, na aftrek van alle betimmering, moet hebben.

In woningen met meer dan vier vertrekken behoeven slechts vier vertrekken aan de in het eerste lid gestelde eischen te voldoen.

Slaapvertrekken moeten echter een inhoud hebben van 10 M³. per persoon. Twee kinderen beneden 8 jaar worden gerekend voor één persoon.

ART. 13.

De hoogte der ter bewoning in te richten vertrekken, gerekend van den vloer tot den onderkant der daarboven gelegen bintlaag, moet ten minste 2.50 M. en die der opkamer ten minste 2.25 M. bedragen.

De bepaling van het eerste lid van dit artikel is niet toepasselijk op zolderwoonvertrekken, waarvan de hoogte over de halve oppervlakte ten minste 2.25 M. moet bedragen, en welke vertrekken aan alle kanten door eene borstwering van ten minste 1 M. hoog moeten zijn omringd en behoorlijk beschoten moeten zijn. Indien eene woning echter uitsluitend uit zolderwoonvertrekken

bestaat, moet in één dier vertrekken de borstwering ten minste 1.50 M. hoog zijn.
Zoldervertrekken en zolderruimten, dienende tot slaapplaatsen, moeten beschoten of bepleisterd zijn.

ART. 14.

Iedere woning zal van ten minste twee veilige toegangen van buiten moeten voorzien zijn, eene aan de achterzijde of in den zijgevel.
De wijidte in den dag van deze toegangen moet ten minste 0.85 M. bedragen en, wanneer hij voor meer dan één woning is bestemd, ten minste 1.00 M.
De hoogte in den dag moet ten minste 2 M. bedragen.
Eén toegang mag niet voor meer dan twee woningen dienen.

ART. 15.

De gemiddelde aantrede van trappen in woningen moet ten minste 0.15 M. en de optrede ten hoogste 0.20 M. bedragen.

ART. 16.

De trappen in woningen moeten binnenwerks ten minste 0.75 M. breed zijn. Trappen, die voor meer dan één woning dienst doen, moeten binnenwerks ten minste 0.25 M. per woning breeder zijn.

ART. 17.

De portalen en gangen in woningen moeten ten minste 0.90 M. breed en ten minste 2.20 M. hoog zijn.

ART. 18.

Wanneer geen gang in eene woning aanwezig is, en de woning van buiten toegang heeft door een portaal, moet dit ten minste 1 M². oppervlakte hebben na aftrek van alle betimmering.

AFDEELING IV.

Privaten.

ART. 19.

Ten behoeve van iedere woning moet ten minste één privaat aanwezig zijn.

Ieder privaat moet, hetzij door een raam van ten minste 0.10 M². oppervlakte in den dag, hetzij door een koker, waarvan de lengte breedte niet minder dan 0.20 M ieder bedragen en die tot 1/2 M. boven het dak moet zijn opgetrokken, rechtstreeks gemeenschap hebben met de buitenlucht.

Ieder privaat moet binnenwerks ten minste 1 M. lang en 0.70 M. breed, behoorlijk gedekt en met eene deur afgesloten zijn.

Is het privaat in de woning aanwezig dan moet dit van een trechtvormigen stankafsluiter voorzien zijn.

AFDEELING V.

Beschikbaarheid van drinkwater.

ART. 20.

In of bij iedere woning moet eene pomp of ander middel van watervoorziening aanwezig zijn, in staat om voor de gezondheid onschadelijk kleur en reukeloos drink- en werkwater in voldoende mate te verschaffen.

Welwaterputten moeten minstens 5 M. van stallen en privaatputten liggen en voorzien van een gegalvaniseerd ijzeren vasten emmer.

Burgemeester en Wethouders kunnen vergunning geven, dat voor hoogstens vijf woningen ééne pomp of ander middel van watervoorziening voor gemeenschappelijk gebruik worde gemaakt, mits buitenshuis of in eene gemeenschappelijke gang geplaatst.

Waar regenbakken als middel van drinkwatervoorziening worden gebruikt, moeten deze ten minste 2 M. inhoud hebben voor elke woning, waarvoor zebestemd zijn, waterdicht zijn en van harde steenen in tras of cementmortel of ander deugdelijk waterkeerend materiaal zijn gemetseld.

AFDEELING VI.

Voorkoming van brandgevaar.

ART. 21.

Voor het opvullen van lattenmuren en de ruimten der balklagen tusschen vloeren en plafonds in woningen mogen geen krullen of andere lichtbrandbare stoffen gebezigd worden.

ART. 22.

De huizen en gebouwen, schoorsteenen, stookplaatsen en dergelijke moeten in steen of andere onbrandbare stof worden opgetrokken.

De daken der voorschreven gebouwen zullen moeten worden gedekt met leien, pannen of andere harde en niet brandbare materialen.

Burgemeester en Wethouders kunnen in elk bijzonder geval vrijstelling verleen van de opvolging der bepalingen van dit artikel, onder de daarbij te stellen eischen.

De schoorsteenen, stookplaatsen en dergelijke van steen vervaardigd, moeten met kalk of andere daarmede gelijkstaande stof worden gemetseld en binnensgebouws, zoowel de buiten als de binnenzijde, met gelijke specie worden beraapt.

ART. 23.

De schoorsteenen op bovenverdiepingen moeten rusten op gewelven van steen, of, indien de vloer, waarop zij worden aangelegd, van hout is, moet deze vloer binnenwerks van den schoorsteen, ter dikte van ten minste tien centimeters, bedekt worden met metselwerk of andere onbrandbare stof.

ART. 24.

In eenen gemeenschappelijken muur, die op geene plaats dunner dan 0.18 M. mag zijn, zullen de binten, balken of ribben, komende tegen eenen schoorsteen van den buurman, niet dieper gelegd worden dan op de helft van het hart van den muur, zullende hij, die tegen eenen gemeenschappelijken muur, eene haardstede of eenen

schoorsteen zal maken, gehouden zijn te zorgen, dat de binten, balken of ribben van des buurmans huis, ten minste door een halfsteensmetselwerk van den te maken schoorsteen of de haardstede worden gescheiden.

ART. 25.

Schoorstenen of stookplaatsen, niet aangelegd overeenkomstig artikel 23, worden, op schriftelijken last van Burgemeester en Wethouders, binnen veertien dagen afgebroken.

ART. 26.

Het is verboden:

1°. Houten kappen aan de binnenzijde niet bekleed met ijzer of zink op schoorsteenen te plaatsen, houten balken, binten of ribben in schoorsteenen te hebben;
2°. Pijpen van kachels, fornuizen of andere vuurtoestellen te leiden naar buiten:

- a. door muren daken of ramen;
- b. door zolders of beschotten van hout of andere brandbare stof, tenzij die brandbare stof op een afstand van ten minste vijf centimeters van alle zijden der pijp verwijderd zij, en de opening met een ijzeren bus of andere onbrandbare stof worde aangevuld.

AFDEELING VII.

Voorkoming van vochtigheid.

ART. 27.

De grondslag van tot bewoning bestemde gebouwen, met of zonder kelderverdieping, moet vóór het bouwen over de geheele oppervlakte, tot aan de zandlaag worden afgegraven.

Voor de aanvulling en ophooging mogen alleen zuiver zand, sintels of andere voor de gezondheid onschadelijke stoffen worden gebruikt.

Onder houten vloeren mag deze ophooging niet hooger plaats hebben dan tot 0.35 M. onder peil: terwijl

voor lichtcirculatie moet gezorgd worden door het aanbrengen van luchtroosters.

De vloer tusschen opkamer en kelder moet van metselwerk zoogenaamde trogwelfjes, zijn gemaakt.

Woonvertrekken boven een stal, of eene bergplaats van vluchtige stoffen of eene bergplaats, waarin waren opgeborgen worden, die naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders voor de gezondheid schadelijke gasen ontwikkelen, moeten hiervan door ondoordringbaar materiaal geschieden zijn.

Burgemeester en Wethouders kunnen van het voorschrift van dit artikel, met het oog op de gesteldheid van den grond, vrijstelling verleenen. In dit geval gelden de door hen te stellen eischen.

ART. 28.

Alle muren van gebouwen, die op den beganen grond woon- of werkruimten of andere verblijfplaatsen voor menschen bevatten, moeten van een trasraam (harde steenen in sterke tras of cementmortel) van ten minste 0.50 M. hoogte voorzien worden, in dier voege, dat de eene helft daarvan onder en de andere helft boven den beganen grond komt te liggen.

De materialen voor het trasraam of de zelfstandigheid, die het vervangt, kunnen te allen tijde door een door Burgemeester en Wethouders aangewezen persoon, worden goedgekeurd en bij slechte samenstelling worden afgekeurd.

Het is verboden de in het vorig lid bedoelde keuring te beletten, belemmeren of verijdelen, of afgekeurde materialen voor den bouw te bezigen.

ART. 29.

Keldermuren die met den grond in aanraking komen, moeten ten minste ter dikte van 0.18 M. van harde steenen in sterke tras of cementmortel zijn gemaakt.

Kelders moeten watervrij zijn.

Waar dit wegens den waterstand noodzakelijk is, moeten de kelders van vochtkeerende materialen zijn gemaakt.

ART. 30.

Het is verboden slaapsteden te maken:

- a. tegen buitenmuren, welke niet zijn bewerkt als spouwmuren, tenzij die buitenmuren beschoten worden met planken, met ten minste 0.02 M. als spouw.
- b. boven zoogenaamde aardappelkelders.

AFDEELING VIII.

Hechtheid van fundamenteën, muren, vloeren, trappen, zolderingen en dak.

ART. 31.

De fundamenteën van een gebouw moeten eene aanlegbreedte hebben:

op den vasten bodem van gebouwen zonder verdieping van ten minste twee en een half maal,

op den vasten bodem van gebouwen met een of meer verdiepingen van ten minste driemaal de dikte van het onmiddellijk uit de fundamenteën opgaand muurwerk.

De versnijdingen van deze fundamenteën moeten plaats hebben ten hoogste om de twee lagen met een klesoor zoo mogelijk aan weerszijden tot de bovenste laag van het fundament, dat een halven steen zwaarder moet zijn, de opgaande muren.

De onderkant der fundamenteën van buitenmuren moeten ten minste 0.50 M. onder den beganen grond zijn gelegen.

ART. 32.

Waar de gesteldheid van den grond dit eischt, kunnen Burgemeester en Wethouders voorschrijven, dat voldoende paalfundeeringen of daarmede gelijkstaande constructies worden aangebracht.

ART. 33.

De muren van gebouwen moeten de volgende dikte hebben:

- a. De grondkeerende muren van ten minste 0.27 M.

- b. Buitenmuren niet hooger dan 6 M. boven den beganen grond ten ten minste 0.18 M.; hooger dan 6 M. boven den beganen grond van ten minste 0.27 M. tot den eerste balklaag en verder van ten minste 0.18 M.
- c. muren dienende tot scheiding tusschen belendende gebouwen, die elk afzonderlijk overkapt zijn, van ten minste 0.18 M. voor de bovenverdieping, voor elke twee verdiepingen lager 0.09 M. meer;
- d. muren, dienende tot scheiding tusschen gebouwen zonder verdieping onder een zelfde overkapping, van ten minste 0.09 M. opgaande tot de dakbedekking bij eene lengte van 10 M. of minder, en bij grootere lengte van ten minste 0.18 M. tot den zolder en ten minste 0.09 M. van den zolder tot de dakbedekking;
- e. muren, dienende tot scheiding tusschen gebouwen met een of meer verdiepingen onder een zelfde overkapping, van ten minste 0.18 M. voor de bovenverdieping, voor elke twee verdiepingen lager 0.09 M. meer;
- f. balkdragende buitenmuren van ten minste 0.18 M.
- g. scheidingsmuren tusschen woningen en stallen moeten minstens 0.18 M. dik zijn.

De bepaling betreffende de dikte der muren is niet van toepassing op muren boven den beganen grond, welke niet hooger zijn dan 2.50 M. en geen grootere oppervlakte insluiten dan 8 M²., en op muren, die van een ander materiaal dan steen worden gebouwd. In deze gevallen gelden de door Burgemeester en Wethouders te stellen eischen.

ART. 34.

De muren, bedoeld in art. 33, mogen niet door beklamping, op welke wijze ook, op de vereischte dikte worden gebracht, noch door het aanbrengen van nissen worden verzwakt.

ART. 35.

De balken, uitgezonderd die op den beganen grond, moeten ten minste om de 2 M verankerd zijn met ijzeren ankers, lang 0.50 M., en van ten minste 0.018 M. in het vierkant, en elk balkeinde moet ten minste tot op $\frac{2}{3}$ van de dikte der muren zijn ingemetseld. Met

toestemming van Burgemeester en Wethouders en onder door hen te stellen eischen kan hiervan worden afgeweken.

ART. 36.

De hechtheid der trappen, vloeren en zolderingen in woningen moet in evenredigheid zijn met het verkeer waarvoor zij bestemd zijn, ter beoordeeling van Burge-meester en Wethouders.

ART. 37.

Ieder dak moet eene volkomen afsluiting vormen tegen wind, water en sneeuw.

AFDEELING IX.

Verwijderen van rook, water en vuil

ART. 38.

Elke stookplaats zal een behoorlijk afvoerkanaal voor rook naar buiten moeten hebben, benevens een dito luchtkanaal eveneens tot buiten daks, met eene opening bij den vloer en bij het plafond van het vertrek, behoorlijk afsluitbaar met eene klep, koorden enz: Schoorsteenen moeten worden opgetrokken op de navolgende hoogten:

- a. bij daken met pannen, leien of dergelijke gedekt, minstens 0.75 M. boven den nok, zoo zij op den nok uitkomen; en zoo zij op zijde uitkomen, ten minste een en een halven M. boven het dak, gemeten aan de naast het dak staande zijde van den schoorsteen; zoo nochtans, dat de afstand van de bovenzijde des schoorsteens en het dak nimmer dan een M. bedraagt;
- b. bij daken, gedekt met stroo of riet, minstens 1 M. boven den nok, zoo zij op den nok uitkomen; en zoo zij op zijde uitkomen, niet minder dan twee M. boven het dak, gemeten aan de naast het dak staande zijde van den schoorsteen; zoo nochtans, dat de afstand van de bovenzijde des schoorsteens en het dak nimmer dan 1 M. bedraagt.

ART. 39.

In elke woning moeten ijzeren of steenen goten of afwateringsbuizen aanwezig zijn, waardoor het huiswater kan worden afgeleid naar slooten of riolen.

Waar deze afleiding niet verder dan 5 M. van waterputten en woninguitgangen kan worden afgeleid, moet de afwatering plaats hebben in een waterdichten zinkput van boven gesloten.

De Gemeenteraad kan in elk bijzonder geval vrijstelling verleenen van het voldoen aan een of meer dezer voorschriften. In dit geval gelden de door hem te stellen eischen.

ART. 40.

Faecaliën mogen alleen en uitsluitend ontlast worden op eene van de navolgende wijzen:

- a. in eene verplaatstbare, boven den grond aanwezige waterdichte ton of bak;
- b. onmiddellijk langs goede rioleering in een afgesloten, waterdichte vergaarbak van harde steenen in sterke tras of cementmortel of van ander deugdelijk waterkeerend materiaal, welke vergaarbak:
  - 1°. eene inhoud moet hebben van ten minste 0.8 M³.
  - 2°. gesloten moet zijn met deksels, zoodanig, dat daaruit geen dampen kunnen opstijgen;
  - 3°. niet onder eene woning mag liggen;
  - 4°. geen muren mag hebben, welke dienen tot fundament van andere muren;
  - 5°. op een afstand van ten minste 5 M. van welwaterputten moet liggen.

Burgemeester en Wethouders kunnen in overleg met de Gezondheids-Commissie, zetel Boxtel, ten opzichte van deze ontlasting in elk bijzonder geval vrijstelling verleenen aan een of meer dezer voorschriften. In dit geval gelden de door hen te stellen eischen.

ART. 41.

Het is verboden mestvaalten en poelen te hebben binnen den afstand van 4 M. van welwaterputten en woninguitgangen.

AFDEELING X.

Toevoer voor licht en lucht.

ART. 42.

Elk woonvertrek moet voorzien zijn van één of meer lichtramen, die te zamen eene oppervlakte hebben van ten minste $\frac{1}{8}$ der oppervlakte van den vloer.

Het in het vorig lid bepaalde geldt, indien in woningen met meer dan drie vertrekken drie woonvertrekken aan de daar gestelde eischen voldoen, niet voor de verdere vertrekken, mits deze gemeenschap hebben met de buitenlucht door een koker of rooster van ten minste $\frac{1}{12}$ van de oppervlakte van den vloer.

Minstens $\frac{2}{3}$ van het aantal vertrekken moet onmiddellijk gemeenschap hebben met de buitenlucht.

De voor iedere woning bestemde kelder moet een lichtraam bevatten, waarvan de te opene oppervlakte minstens 0.16 M². bedraagt. De in het eerste lid bedoelde lichtramen, of althans een gedeelte daarvan, moeten zoodanig geopend kunnen worden, dat de opening ten minste $\frac{1}{4}$ der raampoppervlak bedraagt.

(Wordt vervolgd)

Piet Engels, kunstschilder te Rosmalen

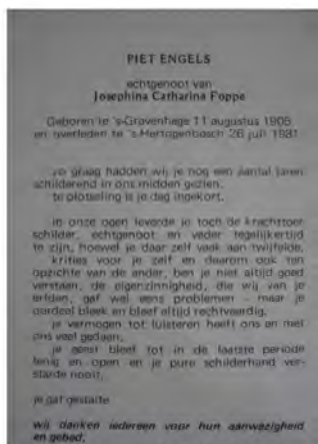
Door
Henk de Werd

Zelfportret van Piet Engels op een flyer,
horende bij een expositie van zijn werk te Rosmalen in 1961.
Rosmalencollectie: Rosmalense Mensen E = Engels van Henk de Werd.

Piet Engels werd geboren te Den Haag op 11 augustus 1905 als zoon van Peter Engels en Cornelia Gerarda Maria van de Pavert. Cornelia Pavert overleed op 89-jarige leeftijd te Den Haag op 24 1958, aldus de rouwbrief, die in het Rosmalenarchief van de schrijver bewaard bleef. We lezen daarop tegelijk dat Piet Engels een zus had, nl. F. Bently – Engels, wonende te Minehead in Engeland.

Piet Engels huwde met Josephina Catharina Foppe. Hij overleed te 's-Hertogenbosch op 26 juli 1981 en werd begraven op de begraafplaats van de Annaparochie te Hintham-Rosmalen. Zijn echtgenote overleed op 86-jarige leeftijd, op 26 juni 1981 in het verzorgingstehuis "De Annenborch" te Rosmalen.

Bidprentje van Piet Engels. Collectie: Henk de Werd.

Kunstenaar Piet Engels overleden

(Van onze kunstredactie)

HINTHAM. – De kunstenaar
Piet Engels uit Hintham is overleden
op bijna 76-jarige leeftijd in Den
Haag overleden. Engels maakte
tallose kunstwerken op allerlei ge-
bied, maar kreeg vooral bekend-
heid door zijn religieuze werken.

Peter Antonius Marie Engels
werd op 11 augustus 1905 in Den
Haag geboren. In zijn geboortestad
beocht hij de Academie voor
bewakende kunsten, waar hij na
kreeg van H. Meyer en G. Hager-
waard.

Hij behwende zich in zowat
alle schilders- en tekenschoolen,
waartoe vooral zijn wandelschilder-
rijgen opvallen. Daarnaast maakte
hij sculpturen, medaillons en glas-
in-lood ramen.

In 1968 kwam Engels naar Den
Bosch, waar hij de opdracht kreeg
om in de parochiekerk Sint-Jans
Rohier van Arkel wandel- en glas-
fondschilderingen te maken. In
1977 vestigde hij zich in Rosmalen.
Tot aan zijn dood in Piet Engels
bleven schilderen en tekenen. In
een interview met deze kramel maar
aandachtige van zijn 70-ste verjaer-
dag zei hij: „Je moet aan de gang
blijven, al is het maar voor jezelf”.

De uitvaart is vrijdag van
twaalf uur in de parochiekerk van
H. Annis in Hintham.

Brabants Dagblad 30 juli 1981.

Bij het overlijden van Piet Engels schreef de Bossche krant: “De kunstenaar Piet Engels uit Hintham is zondag op bijna 76-jarige leeftijd in Den Bosch overleden. Engels maakte talloze kunstwerken op allerlei gebied, maar kreeg vooral bekendheid door zijn religieuze werken. Hij bekwaamde zich in zowat alle schilder- en tekentechnieken. Daarnaast maakte hij sculpturen, meubels en glas-in-loodramen.”

De waardering van een kunstschilder komt vaak pas na zijn dood. Tijdens het leven is het dikwijls armoe troef. Ook Piet Engels kon daarover meepraten. Voor zijn levensonderhoud kon hij een beroep doen op een rijkssubsidieregeling voor kunstenaars. Het brood, dat mijn vader, Gret de Werd, voor zijn grote gezin met vijf kinderen leverde, betaalde hij, op eigen verzoek, twee keer met een schilderij, naar eigen keuze van mijn vader. Op verzoek maakte Engels een portret van de in 1942 overleden moeder van mijn vader, Maria Gerarda de Werd – Otten. De tweede keer viel de keuze op “Zicht op Maliskamp”.

Portret van Maria Gerarda de Werd – Otten.

Zicht op Maliskamp, schilderij van Piet Engels.

Met deze twee schilderijen betaalde Piet Engels aan bakker De Werd het geleverde en deels nog te leveren brood.

Uit het huwelijk van Piet Engels en Josephina Foppe werden vijf kinderen geboren, te weten:

1

Frances Engels. Zij werd geboren op 20 november 1936 en zij overleed op 6 oktober 1998. Zij huwde met Jan van Woensel. Uit dit huwelijk werd Wilbert van Woensel geboren.

2

Pieter Engels. Hij huwde met Liesbeth van de Graaf, dochter van Arnold en Doortje van de Graaf van het Tricotagehuis in Rosmalen. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren: Manuela Engels en Wladimir Engels. Pieter Engels, wonende te Amsterdam haalde als kunstenaar vele malen het Brabants Dagblad. In het knipselarchief Rosmalense Mensen van de schrijver zijn die deels terug te vinden.

3

Vincent Engels. Hij woonde bij het overlijden van zijn ouders in Bangkok.

4

Eleonor Engels. In de overlijdensadvertentie van haar ouders lees ik, dat ze drie kinderen had, nl. David, Tulla en Sander, en in Maasbommel woonde.

5

Annelies Engels. Zij huwde met Peter van der Meijs. Uit dit huwelijk werden geboren Vincent en Mark van der Meijs.

Piet Engels bezocht van 1927 – 1930 de vrije Haagse Schetsclub. Van 1930-1934 studeerde hij aan de Haagse Academie voor Beeldende Kunsten. In 1934 ontving hij de Havermanprijs. In 1936 verhuisde hij naar Den Bosch, waar hij de opdracht kreeg om in de psychiatrische kliniek Reinier van Arkel wand- en plafondschilderingen te maken. Een jaar later (1937) vestigde hij zich te Rosmalen. Hij woonde met zijn gezin vele jaren op het adres: Weidestraat 32. In zijn jongste jaren verwierf hij bekendheid door zijn wandschilderingen, waarmee hij tal van kerken en scholen versierde. Een van die kerken was de R.K. parochiekerk van Maren, die helaas door het oorlogsgeweld vernietigd werd. Hij schakelde op een gegeven moment over op de vrije schilderkunst. Met name zijn gouaches, waarvoor hij zijn ideeën veelal opdeed door studiereizen in Zwitserland, Duitsland, Frankrijk, België, Engeland en Schotland, dragen een sterk wisselend karakter.

Na eerder reeds exposities gehad te hebben in 1935 in Den Bosch bij een tentoonstelling over kerkelijke kunst, in 1950 bij een groepstentoonstelling van de Algemene Katholieke Kunstenaarsvereniging in het Provinciaal Genootschap te Den Bosch, in 1952 in het stadhuis te Heerlen (groepstentoonstelling) en op de tentoonstelling “Reflex 2” in het Kruithuis te Den Bosch in 1961, kreeg hij in december 1961 een expositie in zijn eigen woonplaats Rosmalen.

De tentoonstelling hier werd onder auspiciën van het gemeentebestuur en in samenwerking met de tentoonstellingsdienst voor Beeldende Kunst van het Provinciaal Genootschap ingericht in het instructielokaal van de brandweerkazerne. Het werd een expositie van schilderijen, gouaches en pastels.

De tentoonstelling, geopend door burgemeester Mazairac van Rosmalen en ingeleid door Domien van Gent, was aangewezen voor toepassing van de rijkssubsidieregeling. Dit hield in, dat het Rijk, ter bevordering van het particulier kunstbezit, de aankopen van kunstwerken door particulieren via subsidies wilde stimuleren.

Links: Seringen en flessen. Rechts: de prijslijst van de 30 schilderstukken.
Collectie: Henk de Werd

Op de tentoonstelling alhier konden 30 werken van Piet Engels bewonderd en eventueel gekocht worden. Hieronder bevonden zich o.a. (zie afbeelding) een zelfportret (f 500,-), een stilleven (f 500,-), sering en flessen (f 450,-), dahlia's (f 450,-), Rosmalen (f 150,-), Rosmalen, spoorweg (f 160,-), Rosmalen, gewond (f 160,-), Rosmalen, tuin (f 175,-), Rosmalen, bloei (f 175,-), Rosmalen, contrei (f 175,-) en buitenlandse werken.

Domien van Gent sprak bij de opening van een herboren Piet Engels, “hetgeen u door een vergelijking met zijn vroegere schepingen, duidelijk kunt zien.” Van Gent was er van overtuigd, dat de aanvankelijke verwondering van sommige bezoekers bij nadere beschouwing spoedig zou veranderen in bewondering. “Het is namelijk niet zo, dat kunstenaars hun tijd vooruit zijn, zoals vaak wordt beweerd, doch veeleer is het waar dat de massa achterloopt. Exposities als deze dragen er toe bij dergelijke vooroordelen uit de weg te ruimen.” De wedergeboorte van Piet Engels trad volgens Van Gent het duidelijkst aan de dag in het verschil tussen zijn olieverven en zijn gouaches en pastels. “De olieverven hebben dezelfde zuiverheid van kleur en dezelfde vervagende tekening als de gouaches, maar zij missen hierin de driftige uitbundigheid. Engels heeft de afstand tussen zijn schilderstukken en zijn gouaches moeten overbruggen met een sprong. Hij heeft zijn eigen schrift behouden, hij omschrijft meer dan hij beschrijft, zijn keuze

van de kleuren is verrassend, op het gevaarlijke af, maar altijd juist. Hij heeft dit alles verdiept tot een grotere oorspronkelijkheid, die het eigen gezicht van de schilder Piet Engels voor het eerst in 57 jaar scherp omlijnd naar voren heeft gehaald."

In het Brabants Dagblad van 15 december 1961 geeft ook mr. Ton Frenken zijn visie op het geëxposeerde werk van Piet Engels. "De schilder Piet Engels is terug van de reis. Reizen betekent voor hem schilderen. Schilderen betekent voor hem leven. Het is zijn wijze van bestaan in de wereld. Wat schilderen eigenlijk is, wordt vaak slecht of in het geheel niet verstaan. Het wordt versleten voor het afmaken van doekjes en in het beste geval voor het creëren van iets moois. En alles wat het meer wil zijn wordt voor dikke praat aangehoord, waarvan het inderdaad wel heel veel schijn heeft.... Als Piet Engels gereisd heeft, is er intens geleefd, dus intens geschilderd." Frenken gaat uitgebreid in op datgene wat hij te zien kreeg in Rosmalen en besluit zijn artikel met de notitie: "Engels is een puur natuurschilder. Wij zouden hem nog vaak goede reis willen wensen."

In maart 1963 was er een "Engels-expositie" in het Vughtse raadhuis onder auspiciën van de tentoonstellingsdienst van het Provinciaal Genootschap. De Vughtse wethouder W. Pennings, die de tentoonstelling opende "zag in he werk van de exposant de vernieuwing en modernisering naar de artistieke normen van deze tijd." De wethouder wenste vooral dat de jeugd van deze tentoonstelling in ruime mate mocht kennis nemen.

Bronnen:

01 Henk de Werd: Familiearchief De Werd en Bakkerij De Werd.

02 Henk de Werd: Rosmalencollectie: Knipselarchief Rosmalense mensen. Letter E = Engels.

1961: Kunstschilder Engels exposeert in Rosmalen.

Verrassende expositie van "herboren" Piet Engels.

Mr. Ton Frencken: Kunst als een wijze van bestaan in de wereld.

Expositie P. Engels sr. wordt verlengd.

Flyer horende bij de tentoonstelling.

1963: Pieter Engels sr. exposeert in gemeentehuis Vught.

1981: Overlijdensadvertentie Piet Engels.

Kunstenaar Piet Engels overleden.

1986: Overlijdensadvertentie Josephina Engels – Foppe.

Van zijn zoon Pieter Engels uit Amsterdam zijn er knipsels uit
1965, 1966, 1968, 1969 en uit een Panorama.

03 Bidprentjescollectie Henk de Werd.

04 Fotoarchief: Grafmonumenten.

Historisch!

Henk de Werd

In de Oude Baan, vlakbij villa Sparrenburg woonde boer Van der Heijden, bijgenaamd D'n Bisschop. De mensen in Maliskamp kenden hem niet anders en wisten vaak zijn echte naam niet.

Pastoor Van den Biggelaar uit de Maliskamp had een brief geschreven naar de bisschop van Den Bosch en hij vroeg aan zijn zus Marie, die de huishoudster op de

pastorie was, of ze deze brief naar de bisschop wilde brengen. Marie deed dat. Ze stak de weg over, liep naar de Oude Baan en bezorgde daar de brief.

"Bende nu al terug", zei Van den Biggelaar. "Hoezo?", zei Marie. "Nou, op en neer naar de Parade in Den Bosch, in zo'n korte tijd....."

"Had dè dan gezeet. Ik docht bè d'n bisschop in de Oude Baan."

Ik hoef niet uit te leggen, dat Marie "vlug trug din".

De familie Wijns

Vier generaties PTT-ers

Huber van Werkhoven

Er zijn wel meer van die bedrijven geweest waar meerdere leden van een gezin of familie werkten. Dat kon verschillende, soms heel praktische redenen hebben. De PTT is lange tijd heel aantrekkelijk geweest als werkgever. Sterke punten waren de goede carrièrekansen vanwege een scala aan interne bedrijfsopleidingen, bovendien zekerheid en een goed pensioen, een wijgevoel dat extra kon worden gevoed door vrijetijdsvoorzieningen zoals de PTT-wandelclub en de PTT-harmonie, en een zeker aanzien vanwege de ambtenarenstatus en de bedrijfsuniformen. Bovendien vonden veel PTT-ers binnen het bedrijf ook nog eens hun echtgenoot/ote.

Onlangs bracht ik een bezoek aan de heemkundekring van Rosmalen, op zoek naar mogelijke herinneringen aan de plaatselijke posterijen. Op maandagavonden ontmoeten leden van de kring elkaar en werken ze aan archivering en catalogisering van voorwerpen en documenten.

Dat speelt zich af in de betonnen bomvrije kelder onder de openbare bibliotheek, het voormalig gemeentehuis, te bereiken via een donker onopvallend trappetje. Dat ik wel eens aan het juiste adres zou kunnen zijn, dat idee kreeg ik toen ik bijna opbotste tegen de fraai opgestelde PTT-uitrusting van een Rosmalense postbesteller (afb. 1).

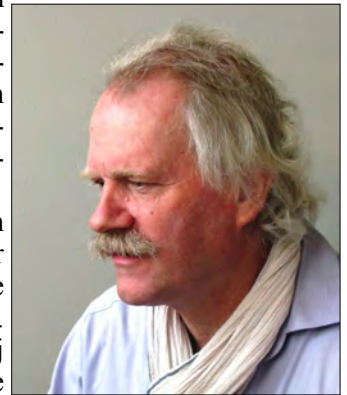
Afb. 1: PTT-uniform van besteller Piet Verstappen (inclusief lintje).

‘Jammer genoeg’, kreeg ik te horen, ‘is eerder dit jaar mevrouw Riet Wijns overleden. Die heeft jarenlang bij de Post gewerkt en bewaarde allerlei spullen uit die

periode.’ Met gevolg dat ik enkele dagen later op bezoek ging bij Han Wijns (*1952), een van haar zeven kinderen.

Han is ook PTT-er geweest. Die was daarom de aangevoerde man binnen het gezin om de postspullen van zijn ouders te bewaren. Hij ontving mij gastvrij in zijn prachtige 18^e eeuwse woning, ‘De Pellikaan’ geheten, aan de Dieze in Engelen. Graag wilde hij mij vertellen en laten zien wat hij wist over het wel en wee op een dorpspostkantoor, zoals hij dat als kind heeft meegeemaakt (afb. 2). Over dat onderwerp had ik ook al eens het een en ander gelezen in een artikel dat de heemkundekring Rosmalen publiceerde in de catalogus van de nationale postzegelshow, mei 2004 in het Autotron Rosmalen.

Jan Wijns, de vader van Han, werd in 1933, 17 jaar oud, beëdigd als ‘locale kracht’ bij de PTT te Son. In 1942 solliciteerde hij vanuit Gemert naar de functie van kantoorhouder in Rosmalen. Voordat een

Afb. 2: Han Wijns.

benoeming kon plaatsvinden, moest hij zelf zorgen voor huisvesting van het postkantoor (afb. 3). Al fietsend door Rosmalen vond Wijns een geschikte ruimte in het pand van café Juliana in de Stationsstraat (afb. 4). De caféhouder Toon Hermens, bijgenaamd Toontje de Smid, ruimde zijn niet zo best lopende ijzerwaren-winkeltje leeg en in een kamertje van 3 x 3 meter kon Jan aan de slag. In dat kantoor moest hij samen met zijn drie bestellers ook de post sorteren. Dat gebeurde op de grond! Aan de buitenmuur van het kantoor moest natuurlijk een brievenbus komen. Vanwege de houtschaarste in 1942 maakte de timmerman de brievenbus uit delen van een doodskist....

Aanvankelijk woonde Jan Wijns in een kamertje boven het kantoor. Alle Rosmalense verenigingen, van toneelclub tot harmonie, kwamen in café Juliana. En zo

raakte de nieuwe postkantoorhouder al snel ingeburgerd. Hij kwam onder meer in het bestuur van de plaatselijke harmonie, samen met de pastoor en de aannemers Heymans en van der Plas. Toen in de jaren '60 de plaatselijke dorpsarts afscheid nam, was het Jan

Afb. 4 en 5: De opeenvolgende postkantoren van Jan Wijns in de Stationsstraat.

Wijns die aan de dokter namens zijn patiënten een complete 8 mm. filmset aanbood. Hiervoor was 1200 gulden bij elkaar gebracht. In 1944 trouwde Jan Wijns met zijn Riet Ruis, die, net als haar vader, werkte bij de PTT. Zij op het postkantoor van Eersel en haar vader op het postkantoor in Son (afb. 6). Zoals zij ooit vertelde, was ze bijna tussen de postzakken geboren en heeft er jarenlang tussen geleefd. Want natuurlijk werkte zij mee op het postkantoor, aan het loket. 'Het waren lange dagen. Om 05.00 uur kwam de postwagen uit 's-Hertogenbosch. Maar eerst moest de kachel worden aangemaakt. Tussen 06.30 en 08.30 kwamen de bestellers om de post, de pakjes, postzegels, cheques en contant geld op te halen.' De bestellers reden op een stevige fiets met fietstassen en functioneerden ook als rijdend postkantoor. Wie verder dan 800 meter van het postkantoor vandaan woonde, mocht namelijk alle posthandelingen afwerken bij de besteller. Dus hadden ze ook postzegels, cheques en contant geld bij zich. In die tijd kwam je bij het bezorgen achterom naar binnen. En vaak was er dan wel tijd voor een kopje koffie. Niet al te lang. Want de bestellers deden soms twee bezorgingen. En 's middags stonden ze in hun sigarenwinkeltje of waren bezig met hun duiven of hun autobedrijf. Ze verzorgden ook de tuin van de kantoorhouder en slachtten met kerstmis een kip of konijn. Han Wijns herinnert zich dat een besteller, die altijd vlug naar zijn eigen bedoeninkje wilde gaan, eens zo'n haast had dat hij een waslijn niet had zien hangen en,

Bedrijfsnummer 0/1902/0407
 HOOFDBESTUUR DER POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE T
 9 Juni 1943 NR. 23494 6. c AFD.
 Pensionaad
 DE DIRECTEUR-GENERAAL DER
 POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE
 Gelet op de Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied dd. 31 Maart 1941 nr. 67, het Organiek Besluit P.T.T. 1928, het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1934 en het Algemeen Rijksambtenarenreglement;
 Benoemt met ingang van 16 Juni 1943 in vasten dienst tot kantoorhouder te ROSMALEN
 JOHANNES JACOBUS MARIA WIJNS
 geboren 2 Februari 1916, thans als zoodanig werkzaam op arbeidsovereenkomst, zulks op een jaarwedde van TWAALF HONDERD VIJF EN TACHTIG GULDEN ZES CENT (f. 1285.06), met bepaling, dat de dienstdag voor de toekenning van de verdere periodieke tractementsverhoogingen als zoodanig rekest van 1 Augustus 1939 af, wordende zijn pensioensgrondslag vastgesteld op f. 1286.-;
 Kent den benoemden kantoorhouder wegens het beschikbaar stellen van kantoorruimte een jaarlijksche vergoeding van f. 260.- toe.
 Bepaalt: a) dat hij het kantoor zal houden in een afzonderlijk daartoe ingericht en bij verandering nader goed te keuren vertrek, inwendig niet voor huisgenooten of vreemden toegankelijk, in dier voege, dat het geheim en de veiligheid der correspondentie en andere bescheiden op eene afdoende wijze verzekerd zijn;
 b) dat hij op den vroeger door hem afgelegden eed zijn functiën zal uitoefenen volgens de voorschriften voor de hulppost-en die voor de hulptelegraafkantoren;
 Stelt vast met ingang van 1 Augustus 1943 de jaarwedde van den kantoorhouder J.J.M. WIJNS te ROSMALEN op DERTIEN HONDERD VIJF EN ZESTIG GULDEN ACHT EN DERTIG CENT (f. 1365.38), wordende zijn pensioensgrondslag vastgesteld op f. 1366.-.
 's-Gravenhage, 9 Juni 1943.
 Aan den Benoemde. MODEL HRS 304 I. 702-'43-K 983
 SECRETARIAAT

Afb. 3: Aanstellingsbrief van Jan Wijns als kantoorhouder te Rosmalen. Voor het beschikbaar stellen van kantoorruimte krijgt hij een vergoeding van f 260 p. j.

bijna onthoofd en onder het bloed aankwam bij het postkantoor.

In 1951 lukte het Jan Wijns een ruimere behuizing te vinden. Aan de overkant van het café in de Stationsstraat kwam een mooi woonhuis vrij, met een garage die kon worden omgebouwd tot postkantoor (afb. 5). Er waren echter meer gegadigden en de gemeenteraad gunde het huis aan een ander. Dankzij het ingrijpen van de burgemeester, die vond dat het snel groeiende Rosmalen een groter en moderner postkantoor verdiende, kreeg Jan Wijns toch het huis. Het gezin heeft 41 jaar in dit pand gewoond. Maar het kantoor deed dienst

Afb. 6:
Staande:
Riet en Jan
Wijns.
Zittend de
vader van
Riet en
zijn twee-
de vrouw
(1966).

tot 1972. Toen kon een geheel nieuw gebouwde kantoor- en sorteerruimte aan de Raadhuisstraat in gebruik worden genomen. Jan en Riet Wijns hadden inmiddels 14 medewerkers, waaronder hun zoon Niek als zaterdagbesteller. Later werd deze zoon klarinettist en is thans directeur van het Nederlands Blazersensemble (afb. 7).

Er is in die periode nog veel te doen geweest vanuit welke plaats de bestelling zou mogen plaatsvinden in Hintham. In Hintham vond veel nieuwbouw plaats. Het dorp was officieel een wijk van de, toen nog zelfstandige, gemeente Rosmalen, maar grensde pal aan 's-Hertogenbosch. Bart Gevers was toen hoofd exploitatie kantoren bij het postdistrict. Hij won de confrontatie met Jan Wijns: 's-Hertogenbosch kreeg de bestelling in Hintham.

Een van de bestellers wist nog te vertellen dat ze op de laatste dag van het jaar bij de heer Wijns werden geroepen. Deze hield dan een toespraak en vertelde hoeveel postzegels er precies het afgelopen jaar op het postkantoor waren verkocht. Daarna trakteerde mevrouw Wijns hen op koffie en worstenbrood.

In 1974 heeft Jan Wijns, 58 jaar oud, om gezondheidsredenen afscheid moeten nemen. Hij is nog lange tijd als vrijwilliger actief geweest in Rosmalen. In 1991 is hij overleden.

Han Wijns, die ik in Engelen bezocht, vertelde me dat ook hij, net als zijn ouders en grootouders bij de PTT ging werken. Na zijn studie aan de Sociale Academie bezocht hij de PTT-opleiding op Landgoed Voorlinden te Wassenaar. Daarna kon hij meteen aan de slag als 'Hemp BD' (hoofdemployé bijzondere dienst), een trede hoger op de ladder dan waarop zijn vader was geëindigd. Tegenwoordig is hij directeur van een eigen adviesbureau en heeft regelmatige contacten in India.

Bij KPN is hij vertrokken als directeur IT Innovatie. Eerder was hij bij KPN directeur van het Telecom Rayon Zuid Oost-Nederland en de verantwoordelijke man voor het opheffen van de 13 Technische Telecomdistricten.

Hij is niet vergeten dat hij als schooljongen regelmatig zijn vader mocht assisteren. Zo bezorgde hij Jan Bluysen het telegram uit Rome waarin de paus hem de benoeming tot bisschop van 's-Hertogenbosch meedeelde. Hij gaf het telegram persoonlijk af aan Mgr. Bluysen, die toen woonde op Mariaoord te Rosmalen. Han's vader had hem niet verteld wat de inhoud was van het telegram, maar wel dat het heel belangrijk was. Al spoedig bleek dat het om de benoeming ging als opvolger van de geliefde Mgr. Bekkers.

Een min of meer grappig incident herinnert Han Wijns zich nog goed, heel typerend voor de strenge sfeer die

Afb. 7: In 1973 was Jan Wijns 40 jaar in dienst bij de PTT. Op de foto zit hij samen met zijn vrouw voor de medewerkers van het postkantoor Rosmalen. Tweede van rechts: zoon Niek.

toen kenmerkend was voor het Staatsbedrijf der PTT. Ieder die werkte op het kantoor had zijn eigen kas. Die werd regelmatig gecontroleerd vanuit 's-Hertogenbosch. Een van de loketmedewerkers, een nerveus type, deed voor de zekerheid voordat zo'n controle weer eens zou plaatsvinden 25 gulden extra in zijn kas. Een niet gering bedrag in die tijd. Natuurlijk bleek er bij de controle een overschot van 25 gulden. Dat

Afb. 8: Lakstempel van het hulpkantoor te Rosmalen. Hiermee werden geldzendingen verzegeld.

mocht de man niet terugnemen. Het werd gestort op een apart spaarbankboekje, van waaruit een eventueel tekort in de toekomst kon worden aangevuld. Weg 25 gulden!

Hoe zit het nu met de vierde generatie, die de titel van dit verhaal immers belooft?

Daags na de opheffing van het postkantoor in Rosmalen op 18 september 2009 wilde ik een eerstedagstempel bemachtigen bij het plaatsvervangende kantoor in de winkel van Super de Boer. Een blonde jongedame hielp mij aan de stempelafdruk, nota bene de allereerste die met

Afb. 9: Het PTT-schildje dat Toontje de Smid omhing wanneer hij op pad ging als telegram-besteller.

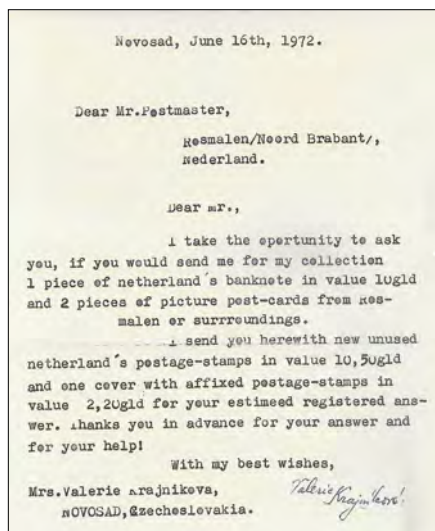

Een curieus geval van postzegelhandel

Afb. 10: Eva Wijns (rechts), de eerste dag aan het werk voor TNT Post.

het apparaat werd gemaakt. Zij vertelde mij trots dat haar grootvader nog had gewerkt in het postkantoor aan

In juni 1972 ontving Jan Wijns als beheerder van het postkantoor Rosmalen een brief van een dame uit Tsjecho-Slowakije. De brief was verzonden uit de Hongaarse hoofdstad

Boedapest, aangetekend, en gefrankeerd met o. a. twee postzegels waarop een jongedame in Evakostuum. Ingesloten waren ongebruikte Nederlandse postzegels ter waarde van f 10,50. Mrs. Valerie Krajnikova vroeg voor haar 'verzameling' een Nederlands bankbiljet van 10 gulden en 2 prentbriefkaarten van Rosmalen of omgeving. Ook stuurde zij een envelop mee, gefrankeerd met f 2,20 (correct tarief!), om e. e. a. aangetekend aan haar op te sturen.

Hoe krijg je het verzonnen?!

Naar uniformiteit in Rosmalen

Van de Juliaanse naar de Gregoriaanse kalender

Wil Smulders

Meten van de tijd is voor de mensen heel belangrijk. Denk maar aan de primitieve jagersvolken die moesten weten wanneer hun prooidieren van de ene weidegrond naar de andere trokken.

Voor landbouwers als de oude Egyptenaren was het noodzakelijk te weten wanneer de Nijl buiten zijn oevers trad, hun akkertjes overstroomde om daar dan een laagje vruchtbaar slib achter te laten.

Maan

De eerste meting van de tijd gebeurde met behulp van de maan. De maankalender is een praktische kalender. In het duister is het namelijk gemakkelijk te zien wanneer de maansikkel weer zichtbaar wordt en een nieuwe maand begint.

Omdat een maanjaar circa elf dagen korter duurt dan een zonnejaar, bleek het door de Mesopotamiërs ontdekte zonnejaar voor landbouwers praktischer. In een zonnejaar staan de seizoenen namelijk vast en lopen zij niet, zoals bij een maanjaar gebeurt, door het jaar heen.

Julius Caesar

Het was tenslotte de Romeinse veldheer Julius Caesar die orde schiep in de chaos van de vele in de oudheid gebruikte kalenders. Volgens de huidige door ons gebruikte jaartelling gebeurde dat in het jaar 46 v. Chr.

De belangrijkste besluiten van Julius Caesar waren:

1. Hij koos definitief voor het zonnejaar,
2. Hij bepaalde de lengte van het jaar op 365 dagen en 6 uur,
3. Om zijn kalender in de pas te laten open met het zonnejaar, kwam er elke vier jaar een schrikkeljaar,
4. De lentenacht-evening (dag en nacht even lang) zou vallen op 21 maart; de winter-zonnewende (kortste dag) op 25 december.

Concilie van Nicea

In het jaar 325 werd in Nicea 1) een concilie gehouden. Een van de besluiten die tijdens dit concilie genomen werd, was de bepaling van de paasdatum. Het paasfeest

zou voortaan gevierd worden op de eerste zondag na de eerste volle maan na 21 maart.

Een goede twee eeuwen later maakte de monnik Dionysius Exiguus tabellen waarmee de paasdatum berekend kon worden. 2) Naderhand gebruikte Exiguus zijn paas-tabellen om te komen tot een chronologische lijst van jaartallen 3). Hij berekende dat Jezus Christus geboren moest zijn in het jaar 1. 4)

Uit de pas

Julius Caesar had het zonnejaar gesteld op 365 dagen en 6 uur. In werkelijkheid is het 365 dagen, 5 uur, 48 minuten en 45,925 seconden. 5) Het zonnejaar is iets meer dan elf minuten korter dan het door Julius Caesar berekende jaar. Per 128 jaar groeide die achterstand met een dag.

Omstreeks de volle Middeleeuwen begonnen de mensen te merken dat de lentenacht-evening en de door Dionysius Exiguus gefixeerde paasdatum steeds verder uit elkaar kwamen te liggen. Men was ervan op de hoogte; maatregelen bleven echter uit.

In de 16e eeuw lag de lentenacht-evening, die volgens de kalender moest vallen op 21 maart, al in de buurt van 11 maart. Tijdens het Concilie van Trente (1563) werd de paus opgedragen de kalender te verbeteren. Het zou bijna twintig jaar duren voordat de wetenschappers met een oplossing kwamen.

Kalenderhervorming

Op zaterdag 24 februari 1582 liet Paus Gregorius XIII de bul Inter Gravissimas (Onder de zwaarste zorgen) verschijnen. Daarin werden de volgende maatregelen aangekondigd:

1. Er moesten 10 dagen onbenoemd blijven,
2. Iedere vier eeuwen moesten drie schrikkeljaren vervallen.

Van de eeuwjarren zouden alleen de eeuwjarren die deelbaar zijn door 400 schrikkeljaren zijn. 1600 en 2000 waren schrikkeljaren; 1700, 1800 en 1900 waren dat niet.

Zoals bij veel besluiten van de overheid, was er ook veel kritiek op de door de paus voorgeschreven kalen-

derhervorming. Velen protesteerden omdat zij bang waren er tien dagen van hun leven bij in te schieten! De paus besloot dat de ingreep zijn beslag moest krijgen in oktober 1582. Op donderdag de 4e zou meteen vrijdag de 15e volgen. De paus koos voor deze ietwat vreemde data omdat er in die periode geen heiligendagen waren 6).

Aldus ziet de kalender van oktober 1582 er zo uit:

zo		17	24	31
ma	1	18	25	
di	2	19	26	
wo	3	20	27	
do	4	21	28	
vr	15	22	29	
za	16	23	30	

Kerstmis in Rosmalen?

Het katholieke Brabant ging meteen akkoord met de kalenderhervorming. In dit gewest werd de kalenderhervorming ingevoerd van vrijdag 21 december 1582 (Oude Stijl) naar zaterdag 1 januari 1583 (Nieuwe Stijl). Bij het lezen van deze data rees bij mij de vraag: "Hebben de Rosmalenaren in 1582 het kerstfeest gevierd?" Kijk je zuiver naar de data, dan kom je tot de conclusie dat zij in 1582 de viering van het kerstfeest hebben overgeslagen.

Kijk je naar de omstandigheden waarin de Rosmalenaren destijds leefden, dan is het voor de hand liggend te concluderen dat zij in 1582 het kerstfeest wél gevierd hebben.

Aan het einde van de zestiende eeuw bestond de bevolking van ons dorp uit intens gelovige boeren. Op de schrale zandgronden van de heide, alsmede door de veelvuldige overstromingen door de Maas, hadden zij zoveel moeite het hoofd boven water te houden, dat zij zich verre hielden van de door de overheid opgelegde maatregelen.

Al heb ik er nergens iets over gevonden, ik vermoed dat zij zich in die voor hun zware dagen dit kerkelijke hoogfeest niet hebben laten ontgaan.

Ik kom tot die conclusie omdat de Bosschenaren pas in januari 1583 overgingen naar de Gregoriaanse kalender. Omdat Rosmalen onder invloed stond van 's Hertogenbosch, zullen de Rosmalenaren zich wat betreft de invoering van de nieuwe kalender, vermoedelijk gevoegd hebben naar de inwoners van de Hertogstad.

Reizen in de tijd

Katholieke gewesten als Brabant hebben de Gregoriaanse kalender vrijwel meteen aanvaard. Protestantse gewesten als bijvoorbeeld Gelderland hielden vast aan de aloude Juliaanse kalender. Aldus kwam de grens tussen de twee kalenders enkele kilometers ten noorden van Rosmalen te liggen. Al is het natuurlijk fictief, maar hierdoor werd het mogelijk te reizen in de tijd.

Als een Rosmalenaar bijvoorbeeld naar het Gelderse Kerkdriel ging, waarbij hij bij Gewande de Maas moest oversteken, dan kwam hij na zijn tocht, waarover hij in die tijd ongeveer vier uur gedaan moet hebben, tien dagen later aan dan hij vertrokken was!

Teruggaand van Kerkdriel naar Rosmalen, kwam hij tien dagen eerder aan dan hij vertrokken was.

Handelsbelangen zorgden er voor dat in de 17e eeuw

het ene gewest na het andere de Gregoriaanse kalender invoerde. Het laatste gebeurde dat in Drenthe, waar men in 1701 van woensdag 30 april (Oude Stijl) ging naar donderdag 12 mei (Nieuwe Stijl). Bij die overgang werden toen elf dagen overgeslagen!

Eigen feestdagen

Handelsbelangen zorgden er voor dat de Gregoriaanse kalender thans over vrijwel de hele wereld gebruikt wordt. Voor de viering van feestdagen houden de mensen vaak nog vast aan de kalender van hun eigen land. Denk maar aan de Ramadan, een belangrijk feest voor de Moslims. Doordat zij voor de berekening van dit feest uitgaan van hun oude maankalender, verschuift dit feest door de seizoenen.

De Russisch Orthodoxe Kerk gebruikt de oude Juliaanse kalender nog steeds.

Inmiddels is het verschil met de Gregoriaanse kalender opgelopen tot dertien dagen.

Als wij het feest van Driekoningen al achter de rug hebben, maken de Russen zich op om hun kerstfeest te vieren.

Noten:

- 1) Nicea (nu Iznik) ligt in het Aziatische deel van Turkije nabij Istanboel.
- 2) Door de tabellen van Dionysius Exiguus is het mogelijk de paas-

datum te berekenen vanaf het midden van de zesde eeuw.

- 3) De toenmalige mensen hadden er geen idee van hoe een voorval uit een ver verleden geplaatst moest worden in het verloop van de totale geschiedenis. Zij keken niet verder dan hun eigen tijd. Zie als voorbeeld in de Bijbel het boek Jeremia Hoofdstuk I, Vers 1 : "Tot hem kwam het woord van Jahwe, in de tijd van Josia, zoon van Amon, koning van Juda. Het was in het dertiende jaar van diens regering".
- 4) Het door iedereen veel genoemde jaartal nul als het begin van onze jaartelling heeft nooit bestaan!
Moderne onderzoeken hebben uitgewezen dat Exiguus' chronologische lijst niet helemaal juist is. Volgens astronomen was de stand van de sterren en planeten tijdens de geboorte van Jezus Christus in het jaar 1 anders dan in de Bijbel beschreven staat. Koning Herodes, die na de geboorte van Jezus Christus opdracht gaf in Bethlehem alle kinderen die jonger waren dan twee jaar te vermoorden, was bij het begin van Exiguus' jaartelling al een viertal jaren dood.
- 5) Dr. H. Grotefend: 'Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit', Hannover 1971, pag. 1.
- 6) In later jaren zou er toch een probleem ontstaan over de toekenning van de heiligendag van Theresia van Avila, stichteres van de orde van de Ongeschoeide Karmelieten. De Spaanse mystica stierf op de avond van donderdag 4 oktober 1582.
De vierde oktober kon geen feestdag van Theresia worden, want die dag was al voor Franciscus van Assisi. Daarom moest Theresia's feestdag verplaatst worden naar 5 oktober.
Maar ..... , door de kalenderhervorming heeft 5 oktober 1582 nooit bestaan. Daarom werd 15 oktober. de eerste dag na de kalenderhervorming, de feestdag van Theresia. Aldus hebben we van deze Spaanse heilige de volgende vreemde situatie: zij is overleden op 4 oktober, haar feestdag wordt pas gevierd op 15 oktober.

Rusmollse Portretten (15) - Miet van Kessel-van der Donk

In de negentiger jaren werd een groot aantal Rosmalenaren geïnterviewd voor een van de Rosmalense weekbladen. Met toestemming van de schrijvers van toen heeft Rosmalla een aantal van deze gesprekken opnieuw gepubliceerd. Ze geven een prachtig beeld van het leven in Rosmalen in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Deze keer is Miet van Kessel-van der Donk aan de beurt. Uiteraard gaf zij haar volledige medewerking aan het plaatsen van dit interview.

Na wat omzwervingen door verschillende delen van Rosmalen, zijn we nu beland in de Nieuwstraat bij

Miet van Kessel - van der Donk. De meeste mensen kennen haar beter als de dochter van Wim Blom, de kapper. Haar moeder was Riek van der Heyden. Miet heeft een zus, Hennie, en drie broers Willy, Frans en Hans. Alle kinderen zijn het kappersvak ingegaan, behalve Willy. De kapsalon bestaat sinds 1932. Deze

werd destijds overgenomen van Driekske v.d. Wassenberg en was toen gevestigd in het oude pand " 't Bont Pertje". Later is de zaak verplaatst naar de overkant, Dorpsstraat 11 en sinds 1957 zit de dames- en herenkapsalon in het huidige pand op Dorpsstraat 21. Op dit moment werkt Miet samen met haar broer Hans in de dameskapsalon en Frans met zijn vrouw Tonnie drijven de herenkapsalon.

Maar eerst terug naar Miet. Zij vertelt: "Ik ben geboren op 8 mei 1946 aan de Dorpsstraat 11, waar nu op de hoek een nieuw appartementencomplex wordt gebouwd. We hadden een heel gezellige buurt met veel kinderen. Vaak was ik te vinden bij de familie Van Nuland, bij hun dochters Mien, Marietje en Annie. Daar kon en mocht alles. Achter op de stal werden er bijvoorbeeld toneelstukjes opgevoerd. Of we bouwden van de eettafel en het tafelkleed een tent. Mien wilde ook wel eens kappertje spelen. En ik was het eerste slachtoffer. Met de schaar knipte zij hier en daar flinke happen eruit. Thuis ging er rook af! Ons vader was zo kwaad, dat hij mij een draai om mijn oren gaf, hoewel ik er niets aan kon doen. Het heeft tijden geduurd voor ik weer toonbaar was, geen reclame voor een kapper

dus! Dat is de eerste en laatste keer dat ik "vreemd" ben geweest".

Na de bewaarschool, ging Miet naar de lagere school.

In de eerste klas mocht zij haar Eerste Communie doen. Miet: "Het heeft niet veel geschied of ik kon mijn Eerste Communie niet doen, want we moesten ook gaan biechten. Daar zag ik erg tegenop want dat moest bij pastoor v.d.Meijden. Daar kreeg ik het al benauwd van als ik er aan dacht, want iedereen boog voor hem als een knipmes. Hij had veel aanzien in het dorp en ik vond hem een strenge man. Goede raad was duur. Juffrouw Wouters zag me wit worden, toen ik bijna aan de beurt was. Uiteindelijk had zij de oplossing: ze ging met mij mee de biechtstoel in en hielp me met biechten. Dankzij juffrouw Wouters was mijn zieleke weer schoon en mocht ik mijn communie doen!"

Communiekleren deden later ook nog dienst om in de processie mee te lopen. Daarover weet Miet nog: " Ik mocht als bruidje meelopen met de processie van de Vruchten der Aarde (voor een goede oogst). Overal stonden Mariabeeldjes met bloemen bij de huizen, buiten op tafeltjes of voor het raam.

Hoewel ik bruidje-zijn wel leuk vond, was ik altijd erg jaloers op Thea de Laat. Zij was groot en slank en mocht ieder jaar weer beschermengel zijn. Zij droeg een prachtig blauw gewaad en had haar hand op de schouder van een kindje. Dat zag ik ook wel zitten,

maar helaas: ik was klein en tener en had dus niet het postuur en de uitstraling van een beschermengel!"

"Waar ik wel goed in was, was zingen. In de vijfde klas bij juffrouw van de Pluym, moest ik altijd voorzingen omdat zij zelf niet goed kon zingen. Het waren stichtelijke liedjes zoals "God groet U zuiv're bloeme". Ik kan ze nu nog zingen. Op een dag had ik straf gehad van de juffrouw en daar was ik boos over. Toen juffrouw van de Pluym mij vroeg om weer voor te zingen, zei ik: "Doe het zelf maar!" Daarop werd de juffrouw zo boos, dat ze mijn liedjesschrift kapot scheurde".

Miet weet zich nog een voorval van de lagere school te herinneren: "Ieder jaar werd ik bij moeder-overste geroepen en moest dan mee naar het klooster, waar ik een pakketje in ontvangst moest nemen. Moeder-overste zei er dan bij: "Geef dat maar aan je vader en breng het zo snel mogelijk weer terug". Wat er in zat, daar werd heel geheimzinnig over gedaan en ik durfde het aan mijn vader ook niet goed te vragen. Toen ik wat ouder werd, heb ik dat toch eens bij mijn vader nagevraagd: er bleken haarknipmachientjes in te zitten om de nonnen te knippen en die moest mijn vader laten slijpen!

Buiten het kappersvak had mijn vader nog extra taken. De brandweerkazerne was gevestigd in de schuur achter de kapperszaak. Als dan de sirene ging, moest mijn vader alvast de deuren van de brandweergarage openzetten, zodat ze zo snel mogelijk weg konden. Het kwam herhaaldelijk voor, dat een klant half geschoren bleef zitten, tot mijn vader weer terug was. Mensen hadden toen nog geen haast!"

Buitenspelen werd er ook veel gedaan. Rolschaatsen was toen in de mode en Miet wilde die ook graag. Miet vertelt hierover: "Die kreeg ik voor mijn verjaardag, maar om de kosten te drukken moest ik samen doen met mijn broer Frans, die een paar dagen later jarig was. Rolschaatsen deden we op de asfaltweg in de Creyenstraat (daar woonden veel families die Van Crey heetten). In de zomer speelden we vaak 's avonds buiten. We moesten dan wel onder de lantaarnpaal blijven, tegenover de buurvrouw Marietje Voets. Bij Marietje gingen we vaak de kippen loslaten en dan aan de voordeur bellen en zeggen:" Marietje, jullie kippen zijn los." Ook trokken we er belletje, maar dat heeft Marietje ons wel afgeleerd. Op een keer toen we dat weer

wilden doen, gooide ze een emmer water boven uit het raam en we hebben het nooit meer gedaan."

Na de lagere school ging Miet naar de huishoudschool: "Op maandag moest ik altijd thuis blijven om te helpen met de was. Alle handdoeken, kappersjassen en kapmantels moesten dan gewassen worden. Dat was eerder gezegd dan gedaan: eerst inweken in de soda, dan op de spinbrander de was koken met sunlightzeep, spoelen, dan in de blauwsel, daarna in de stijfsel en daarna moest alles worden gestreken. Dit was een hoop werk en thuis konden ze me daarom goed gebruiken. Op de huishoudschool trok ik veel op met de zusjes Van Nuland, Diny de Laat, Mimi v.d. Donk en Toos Geerts".

"Na de huishoudschool ging ik naar de Kappersdagschool in Den Bosch. Het was een grote overgang van een dorpschool naar een school in de stad, waar ik niemand kende. Ik kon moeilijk wennen aan de Bossche mentaliteit. De Bossche meisjes waren veel meer mondfiat dan ik. En hoewel ik iedere dag naar huis ging, kreeg ik toch last van heimwee. En wel in die mate, dat ik drie maanden thuis ben geweest. Uiteindelijk heb ik na 9 maan-

den mijn diploma behaald en ben thuis in de zaak gekomen. De dameskapperszaak was toen nog gevestigd in het pand van Pietje Crey."

Toen kwam het in de mode dat vrouwen hun haren gingen verven. Maar dat wilden ze vaak niet voor elkaar weten. Daar rustte toch nog een beetje een taboe op. Om dat op te lossen, werd iedereen die geverfd moest worden achter een gordijn geplaatst. Ze gingen er als grijs duifje achter en kwamen er als donkerharige vandaan!

Miet vertelt dat ze ook lid is geweest van de VKAJ (Vrouwelijke Katholieke Arbeidersjeugd): "We hadden ook een jonge, moderne aalmoezenier, kapelaan v.d. Loo, die vaak themavonden verzorgde. Deze heeft mij nog een keer in een lastig parket gebracht. Ik was samen met Riek Vos en Hannie Schippers naar het Casino in Den Bosch geweest. We stonden op de bus te wachten bij de St. Jacobskerk, toen kapelaan v.d. Loo met zijn auto langskwam en ons een lift aanbood. We durfden niet te weigeren. Het probleem was, dat eerst Hannie en Riek werden afgezet en dat ik met de kapelaan het hele dorp door moest, voor ik thuis was. Ik geneerde me vreselijk en reed blozend door het dorp, want wat zouden de mensen wel niet denken? "

Bij een dansavond in de Kentering leerde Miet haar man Jan van Kessel uit Berlicum kennen. Daar trouwde ze mee in 1970. Ze kregen een zoon Pierre. Na haar trouwen bleef Miet in de zaak werken tot op heden. Daar heeft ze nooit spijt van gehad: " Ik ben er ingerold, het is me nooit aangepaard.

Thuiszitten was niets voor mij en het contact met de klanten vind ik heel leuk. Je maakt nog eens iets mee. Zo komt het regelmatig voor, dat de dames met de verkeerde bril op, de Story zitten te lezen onder de droogkap. Als je dan vraagt of ze niet per ongeluk de bril van de buurvrouw op hebben, krijg je geheid het antwoord: "Nee, het is die van mij, want ik zie er goed door!" Ook met jassen is er wel eens een probleem. Er hingen bijvoorbeeld eens twee camel jassen, de ene maat 48 en de andere maat 42. Ik heb de grote mevrouw in maat 42 geholpen. Maar toen de mevrouw van maat 42 naar huis wou, was maat 48 toch wel erg groot. Maar achteraf is het allemaal goed gekomen en had iedereen weer zijn eigen jas."

Het interview bij Miet riep ook bij ons veel jeugdherinneringen op, we hebben veel gelachen om haar verhalen. En wat vertellen betreft doet ze niet onder voor haar vader, Wim Blom!

Naar aanleiding van ‘Foto onbekend 3’

Michiel van Heumen

In dit blad in het nummer van december 2011 werd in de rubriek ‘Foto onbekend’ een foto gepubliceerd van een boerderij waarvan de redactie niet wist waar die in Rosmalen gestaan heeft. Ze ontving eerst een reactie die wees in de richting van de Kruisstraat. Op vrijdag 5 oktober 2012 echter kreeg de voorzitter van de redactie, Gerrit Mol, een telefoontje van mevrouw Miet van Kessel-van der Donk, de dochter van wijlen dorpskapper *d'n Blom*. Ze woont in 's-Hertogenbosch en vroeg eerst of de redactievoorzitter Rûsmolles verstonde! Volgens mevrouw Van Kessel nu betreft het een boerderij die op de hoek Driesprong en Dorpsstraat heeft gestaan. Een foto zou staan in ‘En we blè-

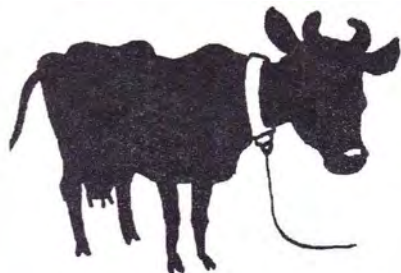
ve Rûsmollese’ van Driek van Grette (Henk de Werd). Na enig spuurwerk bleek dat inderdaad het geval: op een foto op bladzijde 9 van genoemd boekje is een gedeelte van de betreffende boerderij zichtbaar.

Toevallig of niet: Krien van Hirtum heeft in het ‘Wijkblad’ van de Stichting Wijkraad Rosmalen Centrum en Hondseberg (jaargang 12, nr 2 van november 2012) allerlei wetenswaardigheden over de historische lotgevallen van dit pand gepubliceerd. Te beginnen met de familie Van Beek (brouwer-eigenaar van de Rosmalense brouwerij De Kroon), die tot ongeveer 1934 er gewoond heeft. Voor wie het wil nalezen: de wijkbladen staan op de website van de wijkraad Rosmalen Centrum (www.wijkraadrosmalen.nl).

Voor u gehoord 65

't Lèkt wel of ze hier mi d'n os gevaore hebbe.
(Gezegd van een slingerende weg.)

Hij kèkt ès 'n koew diej kalve moet.
(Gezegd van iemand die een pijnlijk gezicht trekt.)

Ze hèn daor mar 'n mager bisje.
(Daar valt niet veel te halen.)

Is d'n boer niej goewd
of zèn de henne ziek?
(Gezegd tegen een
vrouw die erg sip kijkt.)

Rot 't hoi dan groeit de
gèrst.
(Wat voor het een
slecht is, is goed voor
het ander.)

D'n os is nog niej vet.
(Gezegd wanneer men
nog niet kan betalen.)

'n Gèèt over de streng.
(Gezegd wanneer een
meisje moet trouwen.)

Toen mènnen aauwdste
zoon verkering kreeg, gong iej vur d'n irste keer mi 't
mèdje naor binne.

De vòdder van 't meisje laag op z, n gemak in zonne
luie stoel. Hij bekeek d'n binnekommer en zin toen:
"Gè hoeft hier niej mer binne te komme!"

Mènne zoon verschoot z'n èige te pletter en vroeg: "En
wurrum dan niej?"

Waarop de vader van 't mèske hil dreug opmerkte:
"Umdè ge al binne bent!"

Jan ston op trouwe. Hij waar acht jaor aauwer ès z'n
ònstònde bruid Merie. Merie waar 'n schón struise meid
en Jan mènde dè 't mi hum ok hil wè waar, mar bè Me-
rieje thuis dochte ze daor hil anders over.

"Mar durske toch," hà moeder geklaagd "dè ge oew
èige toch dur zònnen aauwen handdoek
lòt afdreuge!" Merie laachde d'r mi en 't moet gezeed:
't is 'n hil goei huwelek geworre.

'n Getrouwd vrouwke li op bed neeve durre mins èn de
telefoon gi. Ze vèt d'n horre van d'n haok en luistert.
Dan grèijnst ze: "Hoe zò ik dè moete weete, Dè's wel
honderd kilometer van hier."

D're mins is wakker geworre en vreugt: "wie waar dè?
"Dè wee'k niej," zin 't wèfke, "mar een of aander doos
vroeg of de kust veilig waar."

Piepende kreuges gaon lang mee.
(Mensen die steeds maar klagen, leven 't langst.)

Liever tien schuppe onder m'n kont, ès een in m'n
haand.

Diej 't langst leeft, hi de kreuge mi 't rad of d'n hón-
ning mi de raot.
(Heeft alles.)

Toen onze Gerard 's op zonnen brommer naor Den
Bosch din, wier iej daor òngereje dur unne vrachtw-
agen. Veul paniek, 't zaag 'r nie goewd ut mi ons bruur.
Toen ze'm op de brankaar linne, vroeg de broeder te
goeder trouw, of iej getrouwd waar in verband mi iemes
waarschuuwe natuurlijk. "Nee," zin onze Gerard, "dees
is m'n uurste ongeluk."

D'n dieje kan 'n non ùt 't klòòster lullen.

Onzen Lieven Heer zaag dè't goewd waar, mar...toen
hattiej waarschijnlek ginne bril op.

Ze hi d'r tabernakel ope staan.
(Haar blouse nogal ver open staan.)

Hij is nog te lùì um Onze Lieven Heer goeien dag te
zeggen.

“‘t Gi van ‘n leien
dèkske.” zin d’n
dakdèkker en iej viel
van de kerketoore.

Dankbaarheid is ‘n
bluumke dè in te
wènnig hōfkes groeit.

Al ‘t goei kùmt van
boove, behalve de
èrpel diej komme ùt de grond.

Hij ging tekeer ès ‘nen duvel in ’n wèijwòttervat.

Zèdde ziek....gao gerust naor
d’n dokter. Hij wùrt er beeter
van.

Um bè mekaar te blèève, moete
mekaar loslaote.

Es ik erges veur ben, stò ik er
aachter.

Het ongelukkigste bèèst is ‘n
zeug mi bigge. Ze hi unnen beer
van ‘ne vent en vèrrekes van jong.

Piepende kreuges gaon ‘t langst mee.
(Klagers leven ’t langst.)

Diej hi daor d’r kuntje mooi ingedrèijd.
(Op een slinkse manier in die familie binnen gedron-
gen.)

Noit waachte tot lōtter, ès lōtter eer kùmt, dan zèdde
te laot.

Wie ‘ne kuil graaft vur ‘n aander, wurt zellef harstikke
muug.

‘t Verstand is dur z’n haor gegroeid.
(Hij is kaal.)

De èrpel af gaon giete.
(Gaan plassen.)

D’r loope veul ùtvinders achter de ploeg.
(Boeren zijn de domsten niet.)

‘t Is mèkkeleker um zand òn mekaar te kneupe ès ‘n
vrouw te veraandere.

Wie pap wil ééte, mot de lippel niej vergééte.
(Zonder gereedschap lukken de zaken niet.)

‘t Is mi m’n borreltje net ès mi m’n werk, ik kan ‘t
niej lang vol haauwe.

‘t Is bééter dè’t nò d’n ove smakt dan nòr d’n trog.
(Brood moet goed doorbakken zijn.)

Ja achteraf komde mi een kwartje de wirreld rond.
(Achteraf praten is gemakkelijk bekritisieren.)

Niks doen is moeilek; ge wit noit of ge klaor bent.

Ge moet gin kaoikes eete vur ‘t vèrke op de leer
hangt.
(Niet te vroeg juichen.)

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

Boundless Business Consultancy	Heihoeven 53	5244 GK	Rosmalen
Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P.Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Soos Satisfaction	Fort Alexanderstraat 31	5241 EX	Rosmalen
Dierenspecialzaak Nico van den Berg	Oude Baan 3	5242 HT	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel bv.	Westeind 2	5245 NL	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN